

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за березень 2023 року

Зміст

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	5
1.1. Суб'єктивне право на поділ майна, що перебуває на праві спільної сумісної власності подружжя, належить кожному з них незалежно від того, в який момент здійснюється поділ: під час шлюбу або після його розірвання. Поділ може бути здійснений як за домовленістю подружжя, так і за судовим рішенням	5
2. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	7
2.1. Захист порушеного інтересу територіальної громади і спосіб відновлення її інтересу на спадкове майно за відсутності спадкоємців та в разі продажу спадкового майна іншій особі, якщо остання є добросовісним набувачем, відбувається у спосіб, передбачений положенням частини другої статті 1280 ЦК України, за аналогією закону. При відчуженні спадкового майна територіальна громада має право лише на відшкодування вартості спадкового майна за ринковими цінами	7
2.2. Якщо на час відкриття спадщини спадкодавцю не належала частка у спільній частковій власності, а належав окремий об'єкт нерухомості, складений заповіт щодо спадкування частки у спільній частковій власності втрачає чинність, тому спадкоємці за законом набувають право на спадкування частки у спадковому майні	10
2.3. У випадку, коли спадкодавець на час смерті проживав за межами України і до складу спадщини входять права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, прийняття спадщини відбувається у спосіб звернення спадкоємця з відповідною заявою до компетентного органу, уповноваженого на вчинення нотаріальних дій, за місцем знаходження нерухомого майна в Україні. Якщо спадкоємець не подав у визначений законом строк нотаріусу за місцем знаходження нерухомого майна в Україні заяву про прийняття спадщини, він не може вважатися таким, що прийняв спадщину. Прийняття спадщини за межами України не свідчить про прийняття спадщини, яка знаходиться в Україні. Такий факт не має юридичного значення для спадкування права на нерухоме майно, розташоване на території України	13
3. Спори, що виникають із питань захисту права власності	16
3.1. При виділі у власність одному із співвласників частини зі спільного нерухомого майна в порядку статті 364 ЦК України суд повинен зазначити у судовому рішенні, яка частка виділяється іншому співвласнику, тим самим визначивши конкретний окремий об'єкт нерухомого майна, який залишається в його власності	16

4. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів	18
4.1. Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання в нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фродаторного правочину. Дарування боржником спірного майна на користь родича є ознакою того, що спірне майно залишилось у сім'ї боржника, однак не у власності останнього, що також свідчить про його недобросовісну поведінку та намагання уникнути відповідальності за рахунок спірного майна	18
4.2. Початок перебігу позовної давності за позовами про стягнення заборгованості у зв'язку з невиконанням зобов'язань у договірних правовідносинах з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку. Цивільне право кредитора є порушеним з моменту невиконання зобов'язання. Вчинення нотаріусом виконавчого напису не впливає на перебіг позовної давності, а саме не перериває та не зупиняє її перебіг. Визнання судом виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності й саме по собі не є поважною причиною пропуску позовної давності	20
5. Спори, що виникають із недоговірних зобов'язань	23
5.1. Використання електросамоката чи іншого подібного засобу (моноколеса, сегвея тощо) для переміщення особи як учасника дорожнього руху є джерелом підвищеної небезпеки в розумінні статті 1187 ЦК України, якщо в конкретному випадку такий засіб приводився в рух за допомогою встановленого на ньому електричного двигуна	23
6. Спори, що виникають із житлових правовідносин	25
6.1. Під час розгляду питання про припинення права користування нерухомим майном члена сім'ї власника житла суди мають брати до уваги як формальні підстави, передбачені статтею 406 ЦК України, так і зважати на те, що сам факт припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням, та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін	25
6.2. Відсутність реєстрації права власності відповідно до Закону України «Про реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не зумовлює позбавлення спадкоємця, який в установленому законом порядку прийняв спадщину, прав користування та володіння спадковим майном, що виникають із часу відкриття спадщини	28

7. Спори, що виникають із земельних правовідносин	30
7.1. При існуванні самочинного будівництва власник земельної ділянки може вимагати не надання права на знесення самочинного будівництва на підставі судового рішення, а, зокрема, зобов'язання порушника знести самочинне будівництво самостійно або за його рахунок чи визнання за власником земельної ділянки, на якій здійснено самочинне будівництво, права власності на нерухоме майно, яке самочинно збудоване. Вимога власника земельної ділянки про надання права на знесення самочинного будівництва, розташованого на ній, не є належним способом захисту	30
8. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС	32
8.1. Проведення виконавчих дій з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача та виконання рішення суду про контакт батька з дитиною потребує активного долучення територіальних органів Міністерства юстиції України з використанням доречних програм чи вжиттям інших релевантних заходів	32
9. Питання процесуального права	35
9.1. Спір за позовом фермерського господарства про визнання протиправним і скасування наказу Міністерства юстиції України, яким було задоволено скаргу фізичної особи як одного із засновників (керівників) іншого фермерського господарства та скасовано рішення державних реєстраторів про реєстрацію права оренди на земельні ділянки за позивачем, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства, оскільки в таких правовідносинах відповідач є не фізичною особою, а засновником фермерського господарства	35
9.2. Якщо до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу заявник не додав оригінал арбітражної угоди або нотаріально завіреної копії такої угоди, така заява підлягає залишенню без розгляду на підставі частини першої статті 377, частини шостої статті 476 ЦПК України	37
9.3. Передача виконавчого провадження до іншого органу ДВС не впливає на строк пред'явлення виконавчого листа до виконання	40

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

1.1. Суб'єктивне право на поділ майна, що перебуває на праві спільної сумісної власності подружжя, належить кожному з них незалежно від того, в який момент здійснюється поділ: під час шлюбу або після його розірвання. Поділ може бути здійснений як за домовленістю подружжя, так і за судовим рішенням

08 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 – ОСОБА_3, у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання права спільної сумісної власності на майно подружжя та його поділ; за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визнання права власності на частку нерухомого майна за набувальною давністю.

Суди встановили, що у травні 1965 року батько подарував своєму сину (позивач за первісним позовом) на підставі договору дарування дерев'яний житловий будинок.

Рішенням зборів уповноважених членів колгоспу у квітні 1973 року ОСОБА_1 виділено земельну ділянку для перебудови житлового будинку на старому місці.

З 1990 року до 2001 року сторони у справі перебували у зареєстрованому шлюбі, у період якого будували будинок.

У 2014 році позивачу за первісним позовом стало відомо, що відповідач на підставі рішення сільської ради отримала свідоцтво про право власності на будинок у цілому. Позивач зазначав, що має право бути власником 1/2 частини спірного будинку, оскільки він побудований під час їхнього з відповідачем перебування у шлюбі і будувався за спільні кошти, тому просив суд визнати за ним право власності на 1/2 частину вказаного будинку.

У зустрічному позові ОСОБА_2 зазначала, що спірний будинок побудований сторонами у період з 1994 до 1996 року, однак після розірвання шлюбу між ними ОСОБА_1 у цьому будинку не проживав, а також не приймав участі в утриманні будинку в належному стані та не сплачував комунальні платежі.

ОСОБА_2 зазначала, що з 2001 року до 2016 року вона відкрито, добросовісно та безперервно володіла часткою будинку, належною ОСОБА_1. У квітні 2010 року вона зареєструвала за собою право власності на спірний житловий будинок.

З урахуванням зазначеного ОСОБА_2 просила суд визнати за нею право власності на належну ОСОБА_1 1/2 частину будинку за набувальною давністю.

Рішенням районного суду первісний позов задоволено, у задоволенні зустрічного позову відмовлено за недоведеністю обставин, передбачених статтею 344 ЦК України.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що оскільки сторони побудували житловий будинок перебуваючи у зареєстрованому шлюбі, тому така нерухомість є спільним майном подружжя. У зв'язку із тим, що спірний будинок введений у експлуатацію, є правові підстави для визнання за ОСОБА_1 права власності на 1/2 частину спірного житлового будинку.

Суди апеляційної та касаційної інстанцій переглядали справу неодноразово.

Рішенням апеляційного суду рішення районного суду в частині задоволення первісних позовних вимог скасовано, ухвалено у цій частині нове рішення про відмову в задоволенні позову. В іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду в частині відмови у задоволенні позову ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя скасовано, справу передано на новий апеляційний розгляд.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду про визнання житлового будинку об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, визнання за ОСОБА_1 права власності на 1/2 частину цього житлового будинку скасовано, у задоволенні позову по суті спору відмовлено.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду скасовано, залишено в силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Порядок набуття спільного майна та його правовий режим у цій справі повинен визначатися КпШС України, який був чинним на час набуття спірного нерухомого майна, а поділ майна подружжя має здійснюватися за правилами, передбаченими СК України.

Згідно зі статтею 22 КпШС України майно, нажите подружжям за час шлюбу, є його спільною сумісною власністю. Кожен з подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном. Подружжя користується рівними правами на майно і в тому разі, якщо один з них був зайнятий веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми або з інших поважних причин не мав самостійного заробітку.

Відповідно до статті 28 КпШС України у разі поділу майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, їх частки визнаються рівними.

В окремих випадках суд може відступити від рівності часток подружжя, враховуючи інтереси неповнолітніх дітей або інтереси одного з подружжя, що заслуговують на увагу. Суд може визнати майно, нажите кожним з подружжя під час їх роздільного проживання при фактичному припиненні шлюбу, власністю кожного з них.

Аналогічні положення закріплені у статтях 60, 70 СК України та статті 368 ЦК України.

Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту (частина перша статті 61 СК України).

Згідно із статтею 68 СК України розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте під час шлюбу.

Частиною першою статті 69 СК України передбачено, що дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

Суб'єктивне право на поділ майна, що перебуває на праві спільної сумісної власності подружжя, належить кожному з них незалежно від того, в який момент

здійснюється поділ: під час шлюбу або після його розірвання. Поділ може бути здійснений як за домовленістю подружжя, так і за судовим рішенням.

Вирішуючи спір, суд першої інстанції, на підставі належним чином оцінених доказів, поданих сторонами, з урахуванням встановлених обставин і вимог статей 12, 81 ЦПК України, встановивши, що у квітні 2010 року ОСОБА_2 зареєструвала за собою право власності на спірний житловий будинок, проте будинок фактично побудований у 1996 році, тобто у період шлюбу сторін у справі, а також, урахувавши відсутність належних та допустимих доказів спростування презумпції спільності майна подружжя та рівності їх часток, дійшов правильного висновку, що спірний будинок є спільним майном подружжя, тому підлягає поділу в рівних частках.

При цьому Верховний Суд виходив із того, що у правовідносинах про поділ майна подружжя предметом доведення є факт перебування сторін у шлюбі та набуття ними спірного майна у період шлюбу, спільність набуття якого презюмується сімейним законодавством, а спростування такої презумпції та доведення такого спростування про набуття спірного майна за особисті кошти покладено на відповідача на підставі закону, який має доводити належними та достовірними доказами з дотриманням вимог диспозитивності цивільного процесу саме в тому процесі, в якому вирішуються такі вимоги за участі іншої сторони цього процесу, право якої щодо такого майна ґрунтується саме на такій презумпції та яка має можливість заперечувати такі спростування у визначений процесуальним законом спосіб.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 березня 2023 року у справі № 307/2148/16 (провадження № 61-16254св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109645805>.

2. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

2.1. Захист порушеного інтересу територіальної громади і спосіб відновлення її інтересу на спадкове майно за відсутності спадкоємців та в разі продажу спадкового майна іншій особі, якщо остання є добросовісним набувачем, відбувається у спосіб, передбачений положенням частини другої статті 1280 ЦК України, за аналогією закону. При відчуженні спадкового майна територіальна громада має право лише на відшкодування вартості спадкового майна за ринковими цінами

01 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом керівника Мелітопольської місцевої прокуратури Запорізької області, який діє в інтересах держави в особі Мелітопольської міської ради Запорізької області, до ОСОБА_1, треті особи: приватний нотаріус Мелітопольського нотаріального округу, ОСОБА_2, про визнання спадщини відумерлою та витребування майна.

Суди встановили, що у травні 2016 року приватним нотаріусом посвідчено договір купівлі-продажу квартири, укладений між продавцем ОСОБА_3 в особі його

представника ОСОБА_5 та покупцем ОСОБА_6, згідно з яким останній отримав у власність спірну квартиру.

Під час укладення вказаного договору купівлі-продажу нотаріусу було пред'явлено рішення міськрайонного суду від 04 квітня 2016 року у справі № 320/9348/15-ц, яким визнано договір купівлі-продажу квартири між ОСОБА_3 та первісним власником квартири ОСОБА_4 укладеним; визнано за ОСОБА_3 право власності на зазначену квартиру.

Згідно з інформацією міськрайонного суду від 28 березня 2017 року в провадженні міськрайонного суду цивільна справа № 320/9348/15-ц за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4 про визнання договору купівлі-продажу квартири укладеним та визнання права власності на квартиру не перебувала.

Згідно із свідоцтвом про смерть ОСОБА_4 помер у лютому 2016 року, тобто на момент ухвалення рішення міськрайонного суду від 04 квітня 2016 року у справі № 320/9348/15-ц первісний власник спірної квартири помер.

Відомості про підробку судового рішення внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 190, частиною четвертою статті 358 КК України.

У подальшому право власності на спірну квартиру на підставі договору купівлі-продажу квартири від 01 серпня 2016 було зареєстровано за ОСОБА_2. Вказаний договір купівлі-продажу був посвідчений приватним нотаріусом.

Згідно з договором купівлі-продажу квартири від 22 серпня 2016 року, посвідченим приватним нотаріусом, продавець ОСОБА_2 передав у власність покупця ОСОБА_1, а ОСОБА_1 прийняла належну ОСОБА_2 квартиру і сплатила за неї визначену за домовленістю сторін грошову суму.

Фактично ОСОБА_3 заволодів квартирою після смерті ОСОБА_4 без відповідної правової підстави, протиправно та не мав права її відчужувати на користь інших осіб. Таким чином, позивача, поза його волею, позбавлено права власності на спірне майно, а тому наявні підстави для застосування положень статті 388 ЦК України.

Рішенням міськрайонного суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Верховний Суд рішення міськрайонного суду та постанову апеляційного суду скасував та увалив у справі нове судове рішення, яким у задоволенні позовних вимог відмовив з огляду на таке.

Верховний Суд, надаючи оцінку виниклим між сторонами правовідносинам, зазначив, що спір у цій справі виник щодо захисту інтересу територіальної громади на майно, яке за своїм статусом та у зв'язку з відсутністю спадкоємців померлої особи може бути визнано відумерлою спадщиною відповідно до положень статті 1277 ЦК України та глави 9 ЦПК України.

Частини перша та друга статті 1277 ЦК України визначають, що у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати

до суду заяву про визнання спадщини відумерлою. Заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини.

Проаналізувавши зміст законодавчих норм у системі з установленими судами правовідносинами, Верховний Суд вказав, що у цій справі підлягає застосуванню аналогія закону, що регулює подібні правовідносини, зокрема положення статті 1280 ЦК України, виходячи з таких міркувань.

Інтерес територіальної громади в отриманні спадкового майна у власність громади в разі відсутності спадкоємців є наслідком неотримання спадщини будь-ким зі спадкоємців або наслідком їх відсутності взагалі. Отже, такі правовідносини є подібними до спадкових, хоч до них у цілому не належать. На користь цього висновку свідчить також розміщення норм права про можливість визнання спадщини відумерлою саме у книзі шостій ЦК України «Спадкове право».

Отже, захист інтересу територіальної громади щодо відумерлого майна повинен регулюватись та здійснюватись таким самим способом, виходячи з тих самих принципів, як і можливість захистити своє право спадкоємцем, який своєчасно спадщину не прийняв, вона була визнана відумерлою та продана іншій особі.

Стаття 1280 ЦК України передбачає, що якщо майно, на яке претендує спадкоємець, що пропустив строк для прийняття спадщини, перейшло як відумерле до територіальної громади і збереглося, спадкоємець має право вимагати його передання в натурі. У разі ж продажу такого майна спадкоємець має право на грошову компенсацію.

Аналіз змісту зазначеної норми свідчить про те, що право на отримання спадкового майна в натурі виникає у спадкоємця лише якщо майно, що було визнане відумерлою спадщиною, збереглося і не було відчужене територіальною громадою. Якщо ж воно було відчужене іншій особі за договором або не збереглося, то спадкоємець має право лише на компенсацію його вартості у грошовому еквіваленті. А отже, застосовуючи аналогію закону, й територіальна громада в разі відчуження спадкового майна особою, яка не є спадкоємцем, або незбереження цього майна, на користь добросовісного набувача, має право на отримання лише грошової компенсації.

Верховний Суд вважав, що закон передбачає саме такий спосіб захисту порушеного інтересу територіальної громади та спосіб відновлення її інтересу на спадкове майно за відсутності спадкоємців (стаття 16 ЦК України) та у разі продажу спадкового майна іншій особі, якщо остання є добросовісним набувачем.

Слід зауважити, що захист прав чи інтересів територіальної громади у цьому випадку також має бути реальним, спрямованим на дійсне відновлення порушеного права та/або інтересу, а отже, з метою захисту порушеного права чи інтересу територіальної громади при відчуженні спадкового майна розмір грошової компенсації вартості цього майна визначається виходячи з його ринкової вартості на час розгляду спору в суді або на час добровільного врегулювання спору між сторонами цих правовідносин.

Таким чином, за встановлених фактичних обставин у цій справі при відчуженні спадкового майна територіальна громада має право лише на відшкодування вартості спадкового майна за ринковими цінами.

Також у справі встановлено, що Мелітопольська міська рада Запорізької області не є власником або законним користувачем спірного майна, яке незаконно вибуло з його володіння, тому у неї немає підстав для витребування майна на свою користь як неволодіючого власника або користувача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2023 року у справі № 320/10856/18 (провадження № 61-1142св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109303063>.

2.2. Якщо на час відкриття спадщини спадкодавцю не належала частка у спільній частковій власності, а належав окремий об'єкт нерухомості, складений заповіт щодо спадкування частки у спільній частковій власності втрачає чинність, тому спадкоємці за законом набувають право на спадкування частки у спадковому майні

22 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Буцацької міської ради, приватного нотаріуса Буцацького районного нотаріального округу, треті особи: ОСОБА_4, КП «Буцацьке бюро технічної інвентаризації», про тлумачення заповіту, встановлення юридичного факту, скасування свідоцтва про право на спадщину за законом, скасування рішення про державну реєстрацію права власності та визнання права власності на майно в порядку спадкування за заповітом; за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, ОСОБА_3 про визнання права власності на 1/3 частину спадкового майна.

Суди встановили, що ОСОБА_5 була матір'ю ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3, яка за життя залишила нотаріально посвідчений заповіт, згідно з яким частину житлового будинку з відповідною частиною надвірних будівель та споруд на випадок смерті заповіла ОСОБА_1.

У січні 2017 року між ОСОБА_4 та ОСОБА_5 укладено та нотаріально посвідчено договір про розподіл майна, яким сторони розділили на два окремі об'єкти нерухомості майно, що є об'єктом спільної часткової власності та складається з житлового будинку з надвірними будівлями й спорудами.

23 листопада 2020 року позивач звернулась до приватного нотаріуса із заявою про прийняття спадщини після смерті матері.

23 листопада 2020 року ОСОБА_2 також подала приватному нотаріусу заяву про прийняття спадщини, яка залишилася після смерті матері ОСОБА_5.

Згідно з довідкою приватного нотаріуса останній позбавлений можливості видати свідоцтво про право на спадщину за заповітом на житловий будинок з надвірними будівлями та спорудами на ім'я ОСОБА_1 після смерті ОСОБА_5,

оскільки з поданих представником спадкоємця документів встановлено розбіжність між адресами, зазначеними у заповіті та правовстановлюючих документах на житловий будинок з надвірними будівлями та спорудами.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково.

Апеляційний суд, погоджуючись з висновком суду першої інстанції про часткове задоволення позовних вимог ОСОБА_1, зазначив, що оскільки позивач дійсно є спадкоємцем за заповітом після смерті ОСОБА_5, спадщину прийняла своєчасно, заповіт від імені спадкодавця складений у передбаченому законом порядку, заповіт змінений не був, станом на час розгляду справи є чинним, іншим шляхом реалізувати свої спадкові права позивач не може, а тому необхідно здійснити тлумачення заповіту та визнати за нею право власності на спадкове майно в порядку спадкування за заповітом, яке залишилося після смерті ОСОБА_5.

Також апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні зустрічного позову ОСОБА_2, зазначивши про те, що її права не порушені, оскільки заповіт від 06 серпня 2013 року є чинним і відповідно до його умов спадкоємцем є ОСОБА_1, за якою суд визнав право власності на спадкове майно.

Постановою Верховного Суду рішення районного суду та постанову апеляційного суду в частині первісного позову скасовано та відмовлено у задоволенні позову, також скасовано постанову апеляційного суду в частині зустрічного позову, справу у цій частині передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Згідно зі статтею 1256 ЦК України тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями.

У разі спору між спадкоємцями тлумачення заповіту здійснюється судом відповідно до статті 213 ЦК України.

Відповідно до частини другої статті 1256 ЦК України суд розглядає справу про тлумачення заповіту за наявності таких умов: 1) зміст заповіту містить суперечності, неточності, що ускладнюють розуміння останньої волі заповідача; 2) наявність спору між спадкоємцями щодо тлумачення заповіту – спадкоємці мають різне уявлення про волевиявлення заповідача.

Тлумачення заповіту судом не повинно замінювати волі заповідача, тобто підміняти собою сам заповіт. Суд не може брати на себе права власника щодо розпорядження його майном на випадок смерті. Тлумачення заповіту є лише інструментом з'ясування волі заповідача після його смерті. Отже, суд, здійснюючи тлумачення заповіту, не повинен виходити за межі цього процесу та змінювати (доповнювати) зміст заповіту, що може спотворити волю заповідача.

Системний аналіз положень статей 213, 1256 ЦК України дає підстави для висновку, що при тлумаченні змісту заповіту не допускається пошук волі заповідача, яка не знайшла відображення у тексті самого заповіту, а також не допускається внесення змін у зміст заповіту, який є особистим розпорядженням

фізичної особи щодо належного їй майна, яким вона відповідно до законодавства має право розпоряджатися на момент укладення заповіту.

У справі, яка переглядалась, встановлено, що ОСОБА_5 заповідала належну їй на праві власності частину житлового будинку з відповідною частиною надвірних будівель та споруд, що знаходяться за адресою: АДРЕСА_2 – ОСОБА_1.

Разом із тим у подальшому за життя спадкодавця було здійснено поділ вказаного будинку на самостійні об'єкти нерухомого майна.

Відповідно до статті 367 ЦК України майно, що є у спільній частковій власності, може бути поділене в натурі між співвласниками за домовленістю між ними. У разі поділу спільного майна між співвласниками право спільної часткової власності на нього припиняється.

При цьому за життя ОСОБА_5 не скористалася правом, передбаченим статтею 1254 ЦК України, змін до складеного нею заповіту не вносила.

Оскільки на час відкриття спадщини спадкодавцю не належала частка у спільній частковій власності, їй належав окремий об'єкт нерухомості, складений нею заповіт щодо її волі на спадкування позивачем частки у спільній частковій власності втратив чинність.

Ураховуючи викладене, оскільки текст заповіту щодо належних ОСОБА_5 прав на частину житлового будинку з відповідною частиною надвірних будівель та споруд, що знаходяться за адресою: АДРЕСА_2, є чітким та зрозумілим, на час відкриття спадщини право на вказану частину житлового будинку за спадкодавцем припинено у зв'язку з поділом вказаного будинку; воля щодо житлового будинку з надвірними будівлями та спорудами за адресою: АДРЕСА_1, який виділено у власність ОСОБА_5 у зв'язку з поділом будинку у заповіті не висловлена, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли помилкових висновків про наявність підстав для тлумачення заповіту.

Щодо зустрічного позову ОСОБА_2 про визнання за нею права власності на спадкове майно суд зазначив таке.

Заповіту на зазначене нерухоме майно спадкодавець не залишила, тому право на спадщину мають спадкоємці за законом (частина друга статті 1223 ЦК України).

Суд установив, що із заявами про прийняття спадщини звернулись до нотаріуса ОСОБА_2 та ОСОБА_1. Пред'явивши зустрічний позов про визнання права власності на 1/3 частину будинку, ОСОБА_2 вважала, що оскільки спадкоємцями першої черги є троє дітей спадкодавця, кожному з них належить зазначена частка.

Відмовивши в задоволенні позовних вимог про визнання за позивачем ОСОБА_2 права власності на частину спадкового майна з тих підстав, що права останньої не порушено, оскільки спадкування в цьому випадку відбувається за заповітом, а не за законом, апеляційний суд дійшов помилкового висновку про те, що вказаним заповітом охоплено зазначене спадкове майно. Отже, апеляційний суд, у свою чергу, не вирішував по суті позовних вимог ОСОБА_2 в частині визнання за нею права власності на спадкове майно за законом після смерті матері, обставин, необхідних для вирішення цього питання, не встановив. Зокрема, відсутні дані

щодо прийняття або неприйняття спадщини відповідачем, у той час як від з'ясування зазначених обставин залежить вирішення спору, в тому числі й щодо частки кожного із спадкоємців у спадщині, яка відкрилась за законом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 березня 2023 року у справі № 595/731/21 (провадження № 61-11455св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109776236>.

2.3. У випадку, коли спадкодавець на час смерті проживав за межами України і до складу спадщини входять права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, прийняття спадщини відбувається у спосіб звернення спадкоємця з відповідною заявою до компетентного органу, уповноваженого на вчинення нотаріальних дій, за місцем знаходження нерухомого майна в Україні. Якщо спадкоємець не подав у визначений законом строк нотаріусу за місцем знаходження нерухомого майна в Україні заяву про прийняття спадщини, він не може вважатися таким, що прийняв спадщину. Прийняття спадщини за межами України не свідчить про прийняття спадщини, яка знаходиться в Україні. Такий факт не має юридичного значення для спадкування права на нерухоме майно, розташоване на території України

13 березня 2023 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 та ОСОБА_3, третя особа – ОСОБА_4, про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним.

Суди встановили, що помер двоюрідний брат позивача – ОСОБА_5, після смерті якого відкрилась спадщина на майно та майнові права, які належали йому за життя. Спадкоємцями майна ОСОБА_5 є його двоюрідні сестри: позивач та ОСОБА_4.

ОСОБА_5 був громадянином російської федерації, на момент смерті проживав у місті москві. Позивач звернулась до нотаріальних органів міста москви російської федерації за належністю із заявою про прийняття спадщини та отримала свідоцтво про право на спадщину частини належних померлому грошових вкладів із належними до них відсотками та компенсаціями.

ОСОБА_5 на праві власності також належала трикімнатна квартира, яка знаходилась на території України, тому позивач мала намір отримати у спадщину і право власності на її частку.

Відповідно до договору купівлі-продажу від 29 січня 2019 року ОСОБА_3 придбав у ОСОБА_5, від імені якого на підставі довіреності, посвідченої третім секретарем з консульських питань Посольства України в Китайській Народній Республіці 22 жовтня 2015 року за реєстровим № 6156/570/4-347н, діяв ОСОБА_2, трикімнатну квартиру.

Позивач вважала, що оспорюваний договір суперечить частині першій статті 203 ЦК України, оскільки спрямований на порушення її та ОСОБА_4 прав, охоронюваних

законом інтересів як спадкоємців ОСОБА_5, що є підставою для визнання вказаного договору купівлі-продажу недійсним.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 задоволено.

Суд апеляційної інстанції, погоджуючись із висновками суду першої інстанції, вказав, що відповідно до статті 48 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року, яка набула чинності для України 14 липня 1995 року, провадження у справах про спадкування нерухомого майна компетентні вести установи Договірних Сторін, на території яких знаходиться нерухоме майно. Апеляційний суд, з посиланням на висновки, викладені у постанові Верховного Суду від 10 лютого 2021 року у справі № 320/5056/17-ц, вважав, що для оформлення спадкових прав після померлого достатньо звернутися до державної нотаріальної контори за місцем його проживання (реєстрації), оскільки відповідно до частини першої статті 1221 ЦК України місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця.

Верховний Суд рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасував, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовив з огляду на таке.

Іноземний елемент у спадкуванні може виражатися в одній з таких трьох ознак: 1) спадкодавець або спадкоємець є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; 2) спадщина знаходиться на території іноземної держави; 3) юридичний факт, який створює, змінює чи припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави (наприклад, смерть спадкодавця на території іншої держави чи народження дитини, спадкові права якої захищалися до її народження в іншій державі, тощо).

За наявності хоча б однієї із вказаних ознак до відносин спадкування застосовуватимуться положення Закону України «Про міжнародне приватне право».

Спадкування з іноземним елементом також може регулюватись нормами міжнародного договору, яким є Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, підписана від імені України у м. Мінську 22 січня 1993 року і ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 року № 240/94-ВР (далі – Конвенція), що була чинна на час розгляду справи судами першої та апеляційної інстанцій.

Тлумачення норм статей 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» та 44, 45, 48 Конвенції свідчить, що:

– спадкування права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, регулюється правом України. У випадку, коли спадкодавець на час смерті проживав за межами України, і до складу спадщини входять права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, прийняття спадщини відбувається у спосіб звернення спадкоємця з відповідною заявою до компетентного органу, уповноваженого на вчинення нотаріальних дій, за місцем знаходження нерухомого майна, тобто в Україні;

– подання заяви про прийняття спадщини за законодавством російської федерації не звільняє спадкоємця від подання заяви про спадкування за місцем знаходження нерухомого майна, як це передбачено статтею 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» та статтею 1269 ЦК України;

– якщо спадкоємець не подав у визначений законом строк нотаріусу за місцем знаходження нерухомого майна заяву про прийняття спадщини, він не може вважатись таким, що прийняв спадщину. Спадкування права на нерухоме майно, розташованого за межами України, не свідчить про прийняття спадщини, яка знаходиться в Україні. Такий факт не має юридичного значення для успадкування іншої частини права на нерухоме майно, розташованого на території України, оскільки як міжнародним, так і національним законодавством задекларована незалежність та самостійність відповідних спадкових процесів. Обставини прийняття спадщини за кордоном можуть лише підтверджувати обізнаність спадкоємця про смерть спадкодавця.

Тому Об'єднана палата відступила від висновку Верховного Суду, викладеного у постанові Верховного Суду в складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 лютого 2021 року у справі № 320/5056/17-ц (провадження № 61-7333св20), згідно з яким чинне законодавство, з урахуванням наявності між Україною та російською федерацією відповідного договору про правову допомогу, не змушує спадкоємця одночасно звертатись із заявою про прийняття спадщини до нотаріальної контори на території України та до нотаріальної контори на території російської федерації.

У справі, що переглядалась, при зверненні з позовом про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним, ОСОБА_1 посилалась на те, що оспорюваний договір був підписаний ОСОБА_2 від імені власника майна ОСОБА_5 після його смерті, тобто особою, яка не мала відповідних повноважень на день укладення правочину. ОСОБА_1 посилалась на те, що оспорюваним правочином від 29 січня 2019 року зачіпаються її права як спадкоємиці після смерті ОСОБА_5.

При задоволенні частково позову суди вважали, що позивач прийняла спадщину після померлого ОСОБА_5 в російській федерації, подавши відповідну заяву 28 березня 2019 року до нотаріальних органів міста москви. Суди зазначили, що оскільки ОСОБА_5 помер на території російської федерації й останнім зареєстрованим місцем проживання його була квартира АДРЕСА_3, тому місцем відкриття спадщини після його смерті є місто москва російської федерації.

Об'єднана палата звернула увагу, що, оскільки заяву про прийняття спадщини на нерухоме майно ОСОБА_1 в Україні не подавала, тому відсутні підстави вважати, що вона успадкувала належну за життя ОСОБА_5 квартиру АДРЕСА_1. Оскільки ОСОБА_1 не вважається такою, що прийняла у спадщину спірне нерухоме майно, яке перебуває на території України, й не була стороною оспорюваного договору купівлі-продажу від 21 січня 2019 року, то оспорюваним правочином права та інтереси позивача не порушені, а відсутність порушеного права ОСОБА_1 є самостійною підставою для відмови в позові.

Отже, у випадку, коли спадкодавець на час смерті проживав за межами України, і до складу спадщини входять права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, прийняття спадщини відбувається у спосіб звернення спадкоємця з відповідною заявою до компетентного органу, уповноваженого на вчинення нотаріальних дій, за місцем знаходження нерухомого майна в Україні. Якщо спадкоємець не подав у визначений законом строк нотаріусу за місцем знаходження нерухомого майна в Україні заяву про прийняття спадщини, він не може вважатись таким, що прийняв спадщину. Прийняття спадщини за межами України не свідчить про прийняття спадщини, яка знаходиться в Україні. Такий факт не має юридичного значення для спадкування права на нерухоме майно, розташованого на території України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2023 року у справі № 398/1796/20 (провадження № 61-432сво22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871518>.

3. Спори, що виникають із питань захисту права власності

3.1. При виділі у власність одному із співвласників частини зі спільного нерухомого майна в порядку статті 364 ЦК України суд повинен зазначити у судовому рішенні, яка частка виділяється іншому співвласнику, тим самим визначивши конкретний окремий об'єкт нерухомого майна, який залишається в його власності

08 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про виділ частки із спільного майна в натурі.

Суди встановили, що згідно з витягом про реєстрацію права власності на нерухоме майно від 12 лютого 2008 року ОСОБА_1 на праві приватної власності належить 2/3 частини житлового будинку з господарськими будівлями. Право власності на іншу 1/3 частину цього домоволодіння належало її братові ОСОБА_4, який помер, і у будинку залишились проживати його дружина ОСОБА_2 та дочка.

У висновку експерта від 31 березня 2021 року запропоновано три варіанти поділу будинку.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Установивши наявність технічної можливості щодо виділу позивачу частки із будинку, який перебуває у спільній частковій власності, суди з урахуванням рівності часток співвласників та висновку судової будівельно-технічної експертизи дійшли висновку про обґрунтованість позовних вимог та виділили ОСОБА_1 в натурі 2/3 спірного будинковолодіння.

Постановою Верховного Суду рішення судів першої та апеляційної інстанцій змінено та доповнено резолютивну частину рішення міськрайонного суду із зазначенням частки у житловому будинку, яку належить виділити ОСОБА_2 з огляду на таке.

Виділ частки із майна, що є у спільній сумісній власності, здійснюється у порядку, встановленому статтею 364 цього Кодексу.

Частиною першою статті 364 ЦК України передбачено право співвласника на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності.

За змістом цієї норми виділ частки зі спільного майна – це перехід частини цього майна у власність учасника спільної власності пропорційно його частки в праві спільної власності й припинення для цієї особи права на частку у спільному майні.

Вид майна, що перебуває у спільній частковій власності, впливає на порядок виділу з нього частки.

Ураховуючи те, що після виділу частки зі спільного нерухомого майна в порядку статті 364 ЦК України право спільної власності припиняється, при виділі частки із спільного нерухомого майна власнику, що виділяється, та власнику (власникам), що залишається, має бути виділена окрема площа, яка повинна бути ізольованою від площі іншого (інших) співвласника, тобто має становити окремий об'єкт нерухомого майна в розумінні статті 181 ЦК України.

Згідно з пунктами 1.2, 2.1, 2.4 Інструкції щодо проведення поділу, виділу та розрахунку часток об'єктів нерухомого майна, затвердженої наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 18 червня 2007 року № 55, поділ об'єкта нерухомого майна (виділ частки) на окремі самостійні об'єкти нерухомого майна здійснюється відповідно до законодавства на підставі висновку щодо технічної можливості такого поділу (виділ у) з дотриманням чинних будівельних норм та з наданням кожному об'єкту поштової адреси.

Таким чином, при виділі у власність позивачу частини спірного житлового будинку суд першої інстанції повинен був зазначити у судовому рішенні, яка частка виділяється відповідачу, тим самим визначивши конкретний окремий об'єкт нерухомого майна, який залишається у власності відповідача.

Переглядаючи справу в апеляційному порядку, суд апеляційної інстанції на вказане уваги не звернув, не врахував, що правовий режим спільної власності має враховувати інтереси усіх її учасників і забороняє обмеження прав одних учасників за рахунок інших. Водночас у судовому рішенні, яким позивачу виділено частину спірного будинку, не зазначено, яка саме частка цього будинку виділяється відповідачу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 березня 2023 року у справі № 559/1923/17 (провадження № 61-5181св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109547237>.

4. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

4.1. Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання в нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фродаторного правочину.

Дарування боржником спірного майна на користь родича є ознакою того, що спірне майно залишилось у сім'ї боржника, однак не у власності останнього, що також свідчить про його недобросовісну поведінку та намагання уникнути відповідальності за рахунок спірного майна

08 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3, в інтересах якого діє адвокат, у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – державний нотаріус Третьої вінницької державної нотаріальної контори, про визнання правочину недійсним та про скасування рішення про державну реєстрацію.

Суди встановили, що 11 січня 2018 року між позивачем та ОСОБА_2 укладено договір позики, за умовами якого позивач передав відповідачу у борг кошти на один рік, відповідач зобов'язався повернути вказану суму у визначений у договорі строк. На підтвердження факту отримання коштів ОСОБА_2 надано розписку.

Рішенням Вінницького міського суду Вінницької області від 26 лютого 2021 року, яке набрало законної сили 02 квітня 2021 року (справа № 127/28125/20), задоволено позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення заборгованості за договором позики.

За зазначеним рішенням відкрито виконавче провадження. Станом на час ухвалення судом першої інстанції рішення, виконавчий лист перебував на примусовому виконанні, борг відповідачем перед позивачем не погашено.

Після настання строку виконання грошового зобов'язання за договором позики відповідач подарував за договором дарування, який посвідчено цього ж дня державним нотаріусом, належну йому на праві власності квартиру своєму сину ОСОБА_3, за яким в подальшому зареєстровано право власності на нерухоме майно.

Після укладення договору дарування відповідач ОСОБА_2 залишився зареєстрованим та продовжив проживати у спірній квартирі.

Заочним рішенням міського суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Постановою Верховного Суду рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишено без змін з огляду на таке.

Основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) іншого учасника або третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Укладення договору, який за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що за правилами статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України.

Відповідно до статті 717 ЦК України за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування.

Вирішуючи питання про наявність підстав для визнання недійсним правочину внаслідок укладення договору, зміст якого суперечить ЦК України, Верховний Суд врахував, що: 1) відповідач відчужив майно після настання строку виконання зобов'язань за договором позики від 11 січня 2018 року; 2) майно відчужене на підставі безвідплатного договору; 3) майно відчужене на користь близького родича; 4) після відчуження спірного майна у відповідача відсутнє інше майно, за рахунок якого він може відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредитором.

На переконання Верховного Суду, сукупність наведених обставин доводить той факт, що відповідач ОСОБА_2 діяв недобросовісно, зловживаючи своїми цивільними правами на шкоду правам інших осіб, оскільки відчуження належного йому майна відбулося з метою уникнення звернення стягнення кредитором на його майно як боржника.

Фраудаторні правочини (правочини, що вчинені боржником на шкоду кредиторам) в законодавстві України регулюються тільки в певних сферах, (зокрема: у банкрутстві (стаття 20 Закону України від 14 травня 1992 року № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»); при неплатоспроможності банків (стаття 38 Закону України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; у виконавчому провадженні (частина четверта статті 9 Закону України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження»).

Водночас, за висновками Верховного Суду, будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраудаторного правочину.

При цьому та обставина, що правочин із третьою особою, за яким боржник відчужив майно, реально виконаний, не виключає тієї обставини, що він спрямований на уникнення звернення стягнення на майно боржника та, відповідно, може бути визнаний недійсним на підставі загальних засад цивільного законодавства.

На момент здійснення відчуження ОСОБА_2 спірної квартири зобов'язання за договором позики, укладеним останнім із позивачем, вважалось простроченим, його належне виконання не відбулося, про що свідчить судове рішення про стягнення з ОСОБА_2 на користь позивача заборгованості.

Крім того, ОСОБА_2 подарував спірну квартиру на користь свого сина, тобто спірне майно залишилось у сім'ї боржника, однак не у власності останнього, що також свідчить про недобросовісну поведінку ОСОБА_2 та намагання уникнути відповідальності за рахунок спірного майна.

Угоди, що укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною. Угода, що укладається «про людське око», таким критерієм відповідати не може.

Оспорюваний договір дарування квартири, укладений між ОСОБА_2 та ОСОБА_3, за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, а вчинений з метою уникнення відповідальності відповідача за рахунок цього майна, що є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що за правилами статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правильних висновків про задоволення позову ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 березня 2023 року у справі № 127/13995/21 (провадження № 61-989св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109547239>.

4.2. Початок перебігу позовної давності за позовами про стягнення заборгованості у зв'язку з невиконанням зобов'язань у договірних правовідносинах з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку. Цивільне право кредитора є порушеним з моменту невиконання зобов'язання. Вчинення нотаріусом виконавчого напису не впливає на перебіг позовної давності, а саме не перериває та не зупиняє її перебіг. Визнання судом виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності й саме по собі не є поважною причиною пропуску позовної давності

13 березня 2023 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення інфляційних втрат та трьох процентів річних.

Суди встановили, що 24 березня 2015 року між сторонами у справі укладено та нотаріально посвідчено договір позики, за умовами якого ОСОБА_1 передала у власність ОСОБА_2 500 000 грн, а останній зобов'язався повернути грошові кошти до 31 грудня 2015 року, умови договору відповідачем виконано не було.

26 травня 2016 року вчинено виконавчий напис про стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 заборгованості за договором позики у розмірі 533 991,10 грн відповідно до умов пунктів 7, 8 договору позики. 02 червня 2016 року відкрито виконавче провадження з виконання виконавчого напису.

Постановою Полтавського апеляційного суду від 11 листопада 2020 року у справі № 554/6777/17 задоволено апеляційну скаргу ОСОБА_2, рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 26 жовтня 2017 року скасовано та ухвалено нове рішення, яким позов ОСОБА_2 задоволено. Визнано таким, що не підлягає виконанню виконавчий напис, вчинений 26 травня 2016 року приватним нотаріусом Новосанжарського районного нотаріального округу Полтавської області Семиволос О. В. за реєстровим № 623 про стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 боргу у розмірі 533 991,10 грн.

11 листопада 2020 року ОСОБА_1 подала до суду заяву про зміну предмета позову, у якій просила визнати поважними причини пропуску позовної давності для захисту її цивільного права та стягнути з відповідача заборгованість за договором позики від 24 березня 2015 року, інфляційні втрати та три проценти річних від простроченої суми. Зазначала, що оскільки існував виконавчий напис, виданий 26 травня 2016 року, то відповідно у неї не було правових підстав для звернення до суду з позовом про стягнення заборгованості за договором позики у зв'язку з тим, що, на її думку, право було захищено виконавчим написом нотаріуса.

03 грудня 2020 року ОСОБА_2 подав заяву про застосування наслідків спливу позовної давності, зазначаючи, що позовна давність за договором позики сплинула 31 грудня 2018 року.

Згідно з Інформацією про виконавче провадження від 07 грудня 2020 року державним виконавцем винесено постанову про закінчення виконавчого провадження, оскільки постановою Полтавського апеляційного суду від 11 листопада 2020 року у справі № 554/6777/17 виконавчий напис скасовано.

Рішенням районного суду, скасованим постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено у зв'язку зі спливом позовної давності. Суд першої інстанції зробив правильний висновок про наявність правових підстав для стягнення боргу за договором позики від 24 березня 2015 року. Водночас перебіг позовної давності у спірних правовідносинах починається від дня, коли в ОСОБА_1 виникло право на позов про стягнення заборгованості за договором позики, тобто можливості реалізувати своє право у примусовому порядку через суд. Такою датою є обумовлена сторонами в договорі позики дата повернення позики, а саме 31 грудня 2015 року. Водночас з позовом про стягнення заборгованості ОСОБА_1 звернулася до суду лише у жовтні 2020 року, тобто зі спливом позовної давності.

Верховний Суд постанову апеляційного суду в частині вирішення позовних вимог про стягнення трьох процентів річних та інфляційних втрат змінив, виклавши її мотивувальну частину в редакції цієї постанови, в іншій частині постанову апеляційного суду залишено без змін.

Щодо перебігу позовної давності Верховний Суд зазначив, що тлумачення статей 18, 256, 261, 264, 267 ЦК України свідчить, що:

– початок перебігу позовної давності за позовами про стягнення заборгованості у зв'язку з невиконанням зобов'язань у договірних правовідносинах з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку, тобто, цивільне право кредитора є порушеним з моменту невиконання зобов'язання;

- вчинення нотаріусом виконавчого напису не впливає на перебіг позовної давності, а саме не перериває та не зупиняє її перебіг;
- визнання судом виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності;
- визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, саме по собі не є поважною причиною пропуску позовної давності;
- звернення до однієї форми (одного способу) захисту жодним чином не впливає на перебіг позовної давності, яка і є однією з тих обставин, що можуть перешкодити захисту в іншій формі чи іншим способом. Особа, яка вдалася до юрисдикційної форми захисту свого права нотаріусом у порядку вчинення виконавчого напису (стаття 18 ЦК України) і пропустила позовну давність для звернення до суду з позовом для захисту цього ж права, не може виправдовуватися тим, що вона захищалася в позасудовому порядку.

Тому Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду вважала, що існують підстави для відступу від раніше викладених висновків Верховного Суду у складі колегій суддів Першої, Другої та Третьої судових палат Касаційного цивільного суду про те, що до часу визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, право позивача щодо задоволення своїх майнових вимог не порушено, а захищено чинним виконавчим написом нотаріуса. Перебіг позовної давності починається від дня, коли повернуто виконавчий напис нотаріуса (виконавчий документ) або визнано виконавчий напис таким, що не підлягає виконанню.

У справі, що переглядалася, право ОСОБА_1 на позов виникло 31 грудня 2015 року із настанням строку повернення позики, і з цього моменту почався перебіг позовної давності.

Проте, звернувшись до суду із цим позовом (заявою про зміну предмета позову) у листопаді 2020 року, позивач пропустила позовну давність.

Причинами пропуску позовної давності ОСОБА_1 зазначала, що оскільки існував виконавчий напис, виданий 26 травня 2016 року приватним нотаріусом Новосанжарського районного нотаріального округу Полтавської області Семиволосом О. В., то відповідно у неї не було правових підстав для звернення до суду з позовом про стягнення заборгованості за договором позики у зв'язку з тим, що, на її думку, право було захищено виконавчим написом нотаріуса.

З урахуванням того, що постановою Полтавського апеляційного суду від 11 листопада 2020 року у справі № 554/6777/17, яка набрала законної сили, визнано таким, що не підлягає виконанню, виконавчий напис нотаріуса від 26 травня 2016 року про стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 боргу у розмірі 533 991,10 грн, тому позивач звернулася до суду за захистом порушених прав.

ОСОБА_1 вважала, що зазначені обставини є поважною причиною пропуску позовної давності.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду врахувала, що позивач могла звернутися до суду за захистом свого порушеного права з часу, коли закінчився

строк виконання договору, незалежно від того, чи зверталася вона після закінчення такого строку до нотаріуса за захистом своїх цивільних прав.

За такої умови, очевидно, що вчинення виконавчого напису нотаріусом після виникнення у кредитора права на відповідний позов не перериває позовну давність і не зупиняє її перебігу, а визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності за позовом про стягнення заборгованості та не зумовлює початок її перебігу.

Вчинення виконавчого напису нотаріусом/визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, саме по собі не можна вважати поважною причиною пропуску позовної давності, оскільки кредитор, який обрав саме такий спосіб захисту порушеного права, має усвідомлювати й наслідки такого порушення.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду дійшла такого правового висновку, що початок перебігу позовної давності за позовами про стягнення заборгованості у зв'язку з невиконанням зобов'язань у договірних правовідносинах з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку. Цивільне право кредитора є порушеним з моменту невиконання зобов'язання. Вчинення нотаріусом виконавчого напису не впливає на перебіг позовної давності, а саме не перериває та не зупиняє її перебіг. Визнання судом виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності. Визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, саме по собі не є поважною причиною пропуску позовної давності.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2023 року у справі № 554/9126/20 (провадження № 61-13760сво21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871562>.

5. Спори, що виникають із недоговірних зобов'язань

5.1. Використання електросамоката чи іншого подібного засобу (моноколеса, сегвея тощо) для переміщення особи як учасника дорожнього руху є джерелом підвищеної небезпеки в розумінні статті 1187 ЦК України, якщо в конкретному випадку такий засіб приводився в рух за допомогою встановленого на ньому електричного двигуна

15 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Шляхбуд» (далі – ТОВ «Шляхбуд») у справі за позовом ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до ТОВ «Шляхбуд» про відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого.

Суди встановили, що водій ОСОБА_3, керуючи автомобілем «МАЗ 5551» при виконанні маневру правого повороту допустив наїзд на малолітнього ОСОБА_5, який на електросамокаті справа наліво перетинав проїзну частину дороги в межах велосипедної доріжки. Внаслідок ДТП ОСОБА_5 від отриманих травм загинув на місці події.

У момент вчинення ДТП водій ОСОБА_3 виконував службові обов'язки як працівник ТОВ «Шляхбуд».

Постановою від 28 жовтня 2021 року закрито кримінальне провадження стосовно ОСОБА_3 у зв'язку з відсутністю в його діянні складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 286 КК України.

Цивільно-правова відповідальність, пов'язана з експлуатацією забезпеченого транспортного засобу марки «МАЗ 5551», була застрахована у ПАТ СК «Оранта» на підставі договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

09 липня 2021 року страховик сплатив ОСОБА_1 33 000 грн на відшкодування моральної шкоди та 10 285 грн на відшкодування витрат, пов'язаних з проведенням поховання сина ОСОБА_5, а ОСОБА_2 – 33 000,00 грн моральної шкоди, у зв'язку з чим позивачі підписали зі страховиком договір про припинення зобов'язання переданням відступного.

Рішення міського суду, яким відмовлено у задоволенні позову, скасовано постановою апеляційного суду й ухвалено нове судове рішення, яким позов задоволено, стягнуто з ТОВ «Шляхбуд» на користь позивачів по 400 000 грн на відшкодування моральної шкоди.

Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував, рішення міського суду змінив, виклавши його мотивувальну частину в редакції цієї постанови з огляду на таке.

Джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб (частина перша статті 1187 ЦК України).

Перелік видів діяльності, що створює підвищену небезпеку, який наведений у частині першій статті 1187 ЦК України, не вичерпний (див. постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05 грудня 2022 року в справі № 214/7462/20 (провадження № 61-21130сво21)).

Тлумачення статті 1187 ЦК України свідчить, що:

– джерелом підвищеної небезпеки слід вважати діяльність, що здійснюється з тим чи іншим залученням/використанням предметів матеріального світу та/або природних (фізичних) процесів, які за певних умов часу та місця в силу своїх якісних та кількісних характеристик об'єктивно створюють в процесі володіння ними (незалежно від факту їх експлуатації) підвищену порівняно із звичайними життєвими обставинами небезпеку завдання шкоди;

– використання електросамоката чи іншого подібного засобу (моноколеса, сегвея тощо) для переміщення особи як учасника дорожнього руху є джерелом підвищеної небезпеки в розумінні статті 1187 ЦК України, якщо в конкретному випадку такий засіб приводився в рух за допомогою встановленого на ньому електричного двигуна;

– для кваліфікації діяльності, пов'язаної з таким використанням електричного самоката, характеристика електросамоката як механічного транспортного засобу з урахуванням потужності електродвигуна, встановленого на ньому, значення не має.

Якщо внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки було завдано шкоди іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини (частина друга статті 1188 ЦК України).

У справі, що переглядалась, встановлено, що смерть ОСОБА_5 настала внаслідок взаємодії двох джерел підвищеної небезпеки.

Дії водія автомобіля «МАЗ 3551» під час ДТП були правомірними, а дії малолітнього ОСОБА_4, який керував електричним самокатом, були неправомірними та з технічної точки зору знаходились у причинному зв'язку зі спричиненням ДТП.

З урахуванням того, що дії водія автомобіля «МАЗ 3551» були правомірними, то суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про те, що ТОВ «Шляхбуд» є неналежним відповідачем. Належними відповідачами є батьки малолітнього ОСОБА_4 (або інші особи чи заклади, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи чи нагляд за нею).

Апеляційний суд на вказані обставини уваги не звернув та скасував законне й обґрунтоване рішення суду першої інстанції про відмову в задоволенні позову.

Суд першої інстанції ухвалив правильне по суті рішення щодо відмови в позові внаслідок пред'явлення позовних вимог до неналежного відповідача, що є самостійною та достатньою підставою для відмови в задоволенні позовних вимог про компенсацію моральної шкоди, проте помилково послався на інші підстави для такої відмови (необґрунтованість позовних вимог у зв'язку з настанням обставин непереборної сили; обрання неефективного способу захисту; повторне пред'явлення позовних вимог про компенсацію моральної шкоди). Тому рішення суду першої інстанції підлягає зміні шляхом викладення його мотивувальної частини в редакції цієї постанови.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 березня 2023 року у справі № 127/5920/22 (провадження № 61-10553св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109674942>.

6. Спори, що виникають із житлових правовідносин

6.1. Під час розгляду питання про припинення права користування нерухомим майном члена сім'ї власника житла суди мають брати до уваги як формальні підстави, передбачені статтею 406 ЦК України, так і зважати на те, що сам факт припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням, та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін

01 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, яка діє в інтересах неповнолітнього сина ОСОБА_2, у справі за її позовом в інтересах неповнолітнього сина ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про усунення перешкод у користуванні квартирою шляхом виселення та зняття з реєстрації.

Суди встановили, що ОСОБА_2 є власником квартири АДРЕСА_1 на підставі договору дарування від ОСОБА_1. У зазначеній квартирі зареєстрований з 2005 року ОСОБА_3 (брат ОСОБА_1).

У 2013 році ОСОБА_3 одружився. Дружині відповідача з 2021 року на праві власності на підставі договору дарування належить квартира АДРЕСА_3.

Позивач неодноразово зверталась до відділу поліції із заявами з приводу неправомірних дій відповідача, зазначала, що після проникнення у квартиру АДРЕСА_1 ОСОБА_3 змінив замки у входних дверях та не впускав до квартири власників. Після перевірки поліцією факту вчинення кримінального правопорушення відповідачем не встановлено, викладені в заяві обставини не підтверджено, про що було повідомлено законного представника позивача листом від 09 квітня 2021 року.

ОСОБА_3 є інвалідом другої групи, що підтверджується довідкою до акта огляду МСЕК.

Рішенням районного суду, залишеним постановою апеляційного суду без змін, у задоволенні позову відмовлено, оскільки відповідач вселився до спірної квартири як член сім'ї колишнього власника, тобто на законних підставах, зареєстрований та постійно проживає у спірній квартирі, іншого житла не має. З огляду на недоведеність позивачем наявності перешкод у володінні та користуванні спірною квартирою чи перешкод у вселенні і проживанні у ній, оцінивши баланс інтересів сторін, дослідивши питання втрати відповідачем свого права на користування житлом на предмет пропорційності у світлі відповідних принципів статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підстави для задоволення позову та виселення відповідача зі спірного житла відсутні.

Постановою Верховного Суду рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишено без змін з огляду на таке.

Аналіз положень статей 64, 150, 156, 162 Житлового кодексу України дає підстави для висновку про те, що право членів сім'ї власника будинку користуватись жилим приміщенням може виникнути та існувати лише за умови, що така особа є членом сім'ї власника житлового приміщення, власник житлового приміщення надавав згоду на вселення такої особи, як члена сім'ї.

Положеннями статті 391 ЦК України передбачено, що власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 395 ЦК України речовими правами на чуже майно є право користування (сервітут).

Права члена сім'ї власника житла на користування цим житлом визначено у статті 405 ЦК України, в якій зазначено, що члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

Житлове приміщення, яке вони мають право займати, визначається його власником. Член сім'ї власника житла втрачає право на користування цим житлом у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом.

У статті 406 ЦК України унормовано питання припинення сервітуту.

Сервітут припиняється у разі, зокрема, припинення обставини, яка була підставою для встановлення сервітуту.

Сервітут може бути припинений за рішенням суду на вимогу власника майна за наявності обставин, які мають істотне значення. Сервітут може бути припинений в інших випадках, встановлених законом.

Отже, аналіз положень ЖК України та ЦК України свідчить про те, що у частині першій статті 156 ЖК України не визначені правила про самостійний характер права члена сім'ї власника житлового будинку на користування житловим приміщенням, не визначена і природа такого права. Передбачено право члена сім'ї власника житлового будинку користуватися житловим приміщенням нарівні з власником, що свідчить про похідний характер права користування члена сім'ї від прав власника.

Зазначена норма не передбачає і самостійного характеру права користування житловим приміщенням, не вказує на його речову чи іншу природу. Водночас посилання на наявність угоди про порядок користування житловим приміщенням може свідчити про зобов'язальну природу такого користування житловим приміщенням членом сім'ї власника.

Разом із тим відповідно до частин першої та другої статті 405 ЦК України члени сім'ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

Під час розгляду питання про припинення права користування члена сім'ї власника житла суди мають брати до уваги як формальні підстави, передбачені статтею 406 ЦК України, так і зважати на те, що сам факт припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням, та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін. Щодо співвідношення прав учасників у справі про усунення перешкод у користуванні квартирою шляхом виселення та зняття з реєстрації, то судам слід керуватися статтями 391, 395, 405, 406 ЦК України та статтями 64, 150, 156 ЖК України.

У справі, що переглядалась, ОСОБА_3 вселився та був зареєстрований у квартирі зі згоди власника квартири, тривалий час користувався спірною квартирою, у власності житла не має. При цьому він є особою з інвалідністю другої групи. Під час перебування квартири у власності ОСОБА_1 вона сама не зверталася до суду з позовом стосовно користування спірною квартирою, а заявила такі вимоги лише після відчуження квартири на користь свого сина на підставі договору дарування у 2020 році.

Отже, суди першої та апеляційної інстанцій не встановили достатньої та пропорційної необхідності у захисті прав неповнолітнього ОСОБА_2 як власника житла на користування квартирою, в якій він не проживає, а проживає з батьками

в іншій квартирі за іншою адресою, шляхом серйозного втручання у право ОСОБА_3 на повагу до житла, яким він користується протягом тривалого часу (з 2005 року).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2023 року у справі № 296/1389/21 (провадження № 61-213св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109345621>.

6.2. Відсутність реєстрації права власності відповідно до Закону України «Про реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не зумовлює позбавлення спадкоємця, який в установленому законом порядку прийняв спадщину, прав користування та володіння спадковим майном, що виникають із часу відкриття спадщини

22 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Товариства з обмеженою відповідальністю «Охоронна компанія «Сварожич» (далі – ТОВ «Охоронна компанія «Сварожич») про усунення перешкод у користуванні частиною житлового будинку та відшкодування моральної шкоди.

Суди встановили, що позивач прийняв у спадщину частину будинку після смерті дружини як спадкоємець першої черги за законом, оскільки постійно проживав зі спадкодавицею на час відкриття спадщини та подав до нотаріуса заяву про її прийняття. Відповідач змінила замки на вхідних дверях і найняла охоронну фірму, яка не пускала позивача до будинку, тому він звернувся до суду з позовом про усунення перешкод у користуванні частиною житлового будинку.

Рішенням районного суду позов задоволено частково, зобов'язано відповідача усунути перешкоди у користуванні частиною житлового будинку шляхом видачі позивачу ключів від замка (замків) вхідних дверей. У задоволенні іншої частини позову відмовлено.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду скасовано, залишено у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Разом із тим незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини (частина п'ята статті 1268 ЦК України).

Частиною першою статті 1297 ЦК України передбачено, що спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно. Проте відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (частина третя статті 1296 ЦК України).

Системний аналіз зазначених норм права свідчить про те, що спадкоємець, який у встановленому законом порядку прийняв спадщину, є її власником з часу

її відкриття, а документом для підтвердження права власності на спадкове майно є свідоцтво на спадщину, отримане в установленому законодавством порядку.

Відсутність реєстрації права власності відповідно до Закону України «Про реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не зумовлює позбавлення особи прав користування та володіння належним їй на праві власності майном.

У спадкоємця, який в установленому законом порядку прийняв спадщину, права володіння та користування спадковим майном виникають з часу відкриття спадщини, тому такий спадкоємець може захищати свої порушені права володіння та користування спадковим майном з використанням способів, визначених главою 29 ЦК України.

Після смерті дружини позивач в установленому законом порядку прийняв спадщину, яка складається зі спірної частини будинку, тобто правові підстави користування позивачем спірною частиною житлового будинку змінилась, а не припинились.

З моменту відкриття спадщини позивач як спадкоємець першої черги, який прийняв спадщину відповідно до частини п'ятої статті 1268 ЦК України, набув право володіння і право користування спадковим майном, та набуде право ним розпорядитись після оформлення спадщини.

Оскільки відповідач чинив позивачу перешкоди у користуванні належним останньому майном, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позову в частині зобов'язання ОСОБА_2 усунути ОСОБА_1 перешкоди у користуванні частиною житлового будинку.

Верховний Суд також зазначив, що наявність судового спору щодо спадкового майна не припиняє право позивача як спадкоємця на спадкове майно, відповідно, не є перешкодою для захисту такого права в судовому порядку до моменту, поки судом не буде встановлено відсутність такого права.

Позивач, прийнявши спадщину після смерті своєї дружини, навіть за умови, що він не отримав свідоцтва про право на спадщину, на підставі закону має речові права на спірне майно, які підлягають захисту у судовому порядку, у тому числі шляхом усунення йому перешкод у користуванні майном у порядку глави 29 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 березня 2023 року у справі № 463/6829/21-ц (провадження № 61-12264св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/109855002>.

7. Спори, що виникають із земельних правовідносин

7.1. При існуванні самочинного будівництва власник земельної ділянки може вимагати не надання права на знесення самочинного будівництва на підставі судового рішення, а, зокрема, зобов'язання порушника знести самочинне будівництво самостійно або за його рахунок чи визнання за власником земельної ділянки, на якій здійснено самочинне будівництво, права власності на нерухоме майно, яке самочинно збудоване. Вимога власника земельної ділянки про надання права на знесення самочинного будівництва, розташованого на ній, не є належним способом захисту

15 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом Дніпровської міської ради (далі – міська рада) до ОСОБА_1, державного реєстратора виконавчого комітету Троїцької сільської ради Павлоградського району Дніпропетровської області Колтунової О. О. (далі – державний реєстратор виконавчого комітету сільської ради, державний реєстратор) про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою, скасування рішення і запису про державну реєстрацію, припинення права власності на нерухоме майно.

Суди встановили, що у червні 2019 року державним реєстратором виконавчого комітету сільської ради прийнято рішення про державну реєстрацію права власності на гараж, власником якого є ОСОБА_1, про що зазначено в інформаційній довідці з державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Земельна ділянка, на якій розташовано нерухоме майно, належить територіальній громаді та віднесена до земель комунальної власності і ніколи не передавалась відповідачу під будівництво нерухомого майна, право власності чи користування за ним на земельну ділянку не оформлювалось.

Міська рада, з урахуванням уточнення позовних вимог, просила, зокрема, усунути перешкоди в користуванні земельною ділянкою, яка належить до земель комунальної власності територіальній громаді міста, шляхом надання міській раді права на знесення самочинно побудованого гаражу.

Рішенням районного суду, залишеним постановою апеляційного суду без змін, позов задоволено.

Постановою Верховного Суду рішення судів першої та апеляційної інстанцій в частині позовних вимог про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою, належною до земель комунальної власності територіальній громаді міста Дніпро, шляхом надання міській раді права на знесення самочинно побудованого гаражу, що належить ОСОБА_1, скасовано.

Передано справу в частині позовної вимоги про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою, належною до земель комунальної власності територіальній громаді міста Дніпро, шляхом знесення самочинно побудованого гаражу за рахунок ОСОБА_1 на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду (частина п'ята статті 11 ЦК України).

Якщо власник (користувач) земельної ділянки заперечує проти визнання права власності на нерухоме майно за особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво на його земельній ділянці, або якщо це порушує права інших осіб, майно підлягає знесенню особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, або за її рахунок (частина четверта статті 376 ЦК України).

На вимогу власника (користувача) земельної ділянки суд може визнати за ним право власності на нерухоме майно, яке самочинно збудоване на ній, якщо це не порушує права інших осіб (частина п'ята статті 376 ЦК України).

Тлумачення вказаних норм, з урахуванням принципу розумності, свідчить, що:

- рішення суду здатне бути джерелом для набуття цивільних прав і обов'язків тільки у випадках, встановлених актами цивільного законодавства;

- рішення суду, як правомірна приватноправова конструкція, не повинно використовуватися учасниками цивільного обороту всупереч його призначенню для набуття цивільних прав і обов'язків за відсутності вказівки про це в актах цивільного законодавства;

- при існуванні самочинного будівництва власник земельної ділянки може вимагати не надання права на знесення самочинного будівництва на підставі судового рішення, а, зокрема, зобов'язання порушника знести самостійно самочинне будівництво або за його рахунок, чи визнання за власником земельної ділянки, на якій здійснено самочинне будівництво, права власності на нерухоме майно, яке самочинно збудоване;

- при існуванні самочинного будівництва метою власника земельної ділянки є захист права власності на земельну ділянку, а не набуття на підставі рішення суду права на знесення. Тому вимога про надання права на знесення не є належним способом захисту права.

У справі, що переглядається, позивач просив усунути перешкоди шляхом надання міській раді права на знесення самочинно побудованого гаража, суди не звернули уваги на те, що рішення суду, як правомірна приватноправова конструкція, не повинно використовуватися учасниками цивільного обороту всупереч його призначенню для набуття цивільних прав і обов'язків за відсутності вказівки про це в актах цивільного законодавства.

Суди не звернули уваги, що при існуванні самочинного будівництва власник земельної ділянки може вимагати не надання права на знесення самочинного будівництва на підставі судового рішення, а, зокрема, зобов'язання порушника знести самостійно самочинне будівництво або за його рахунок, чи визнання за власником земельної ділянки, на якій здійснено самочинне будівництво, права власності на нерухоме майно, яке самочинно збудоване, тому позовна вимога про усунення перешкод шляхом надання міській раді права на знесення самочинно побудованого гаража не є належним способом захисту права. Як наслідок, судові рішення у цій частині колегія суддів скасувала та ухвалила нове судове рішення про відмову у задоволенні цієї позовної вимоги.

Щодо питання усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом знесення самочинно побудованого гаража за рахунок ОСОБА_1 Верховний Суд зазначив таке.

Суди не перевірили доводи ОСОБА_1 про те, що спірний гараж було побудовано до 1992 року і за чинним на момент побудови законодавством виникнення права власності на новостворене майно не пов'язувалось ні з моментом введення цього майна в експлуатацію, ні з проведенням державної реєстрації прав на нього.

За таких обставин передчасними є висновки судів про задоволення позовної вимоги про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом знесення самочинно побудованого гаража за рахунок ОСОБА_1. Тому судові рішення в частині позовної вимоги про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом знесення самочинно побудованого гаража за рахунок ОСОБА_1 скасовано, а справу в цій частині передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 березня 2023 року у справі № 201/2288/20 (провадження № 61-7154св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109592622>.

8. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС

8.1. Проведення виконавчих дій з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача та виконання рішення суду про контакт батька з дитиною потребує активного долучення територіальних органів Міністерства юстиції України з використанням доречних програм чи вжиттям інших релевантних заходів

08 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за скаргою ОСОБА_1 на бездіяльність заступника начальника Сихівського відділу державної виконавчої служби (далі – ДВС) Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів) та Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції.

Суди встановили, що у лютому 2013 року рішенням районного суду визначено участь батька ОСОБА_1 у вихованні та спілкуванні з малолітньою дочкою та усунуто йому перешкоди в цьому.

Виконавче провадження, яке було відкрито у лютому 2021 року та передано на виконання до виконавчої служби, боржником не виконувалось.

Виконавча служба неодноразово скеровувала виклики боржнику щодо невиконання рішення суду. Боржник, не виконуючи судові рішення, повідомляла про небажання дитини спілкуватися зі стягувачем, тому виконавчі дії неодноразово відкладались.

У листопаді 2021 року державний виконавець призначив спеціаліста-психолога для участі у виконавчому провадженні з метою встановлення того, чи поведінка

дитини є наслідком психологічних, психічних, фізичних чи будь-яких інших обставин, дій чи фактів, які створює боржник ОСОБА_2, що перешкоджають ОСОБА_1 брати участь у вихованні дочки. Відповідно до висновку спеціаліст-психолог не зміг надати відповідь на питання державного виконавця.

Боржнику у грудні 2021 року скерована вимога щодо виконання рішення суду. Також з метою неупередженого та в повному обсязі виконання рішення суду сторонам виконавчого провадження та відділу «Служба у справах дітей» Личаківського району м. Львова скеровано лист та запропоновано прибути до відділу для вирішення питання подальшого виконання рішення суду, за результатами чого державний виконавець склав відповідний акт. Крім того, у подальшому державний виконавець вживав заходи для перевірки виконання боржником резолютивної частини рішення Залізничного районного суду (справа № 1309/9120/12), про що складено акти 22 грудня 2021 року, 24 грудня 2021 року та 29 грудня 2021 року. Постановою державного виконавця від 30 грудня 2021 року на боржницю ОСОБА_2 накладено штраф у розмірі 1 700 грн.

Ухвалою районного суду у задоволенні скарги відмовлено.

Постановою апеляційного суду ухвалу районного суду скасовано й ухвалено нове судове рішення, яким скаргу ОСОБА_1 задоволено частково. Визнано неправомірною бездіяльність Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції щодо примусового виконання рішення Залізничного районного суду м. Львова у справі № 1309/9120/12 про участь батька у вихованні та спілкуванні з малолітньою дочкою.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду в частині відмови у задоволенні скарги на бездіяльність Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції та зобов'язання вчинити дії щодо розробки комплексної стратегії примусового виконання рішення суду скасовано. Скаргу ОСОБА_1 в цій частині задоволено частково. Зобов'язано Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції вжити заходів щодо розробки комплексної стратегії примусового виконання рішення суду у справі № 1309/9120/12 про контакт дитини з батьком з огляду на таке.

Під час вчинення виконавчих дій державний виконавець лише обмежувався складанням актів про залучення представників органу опіки і піклування, а також намагався залучити експерта-психолога до участі у виконавчому провадженні.

У пункті 6 розділу IX Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 02 квітня 2012 року № 512/5, передбачено, що при виконанні рішення про встановлення побачення з дитиною, рішення про усунення перешкод у побаченні з дитиною державний виконавець за потреби залучає органи опіки та піклування.

Ураховуючи тривалість невиконання рішення суду щодо участі батька у вихованні дитини та спілкуванні із нею, а також небажання дитини спілкуватись з батьком, державний виконавець на час звернення заявника до суду із скаргою не вжив достатніх заходів щодо активної співпраці з представниками органу опіки та піклування, залучення їх до роботи з дитиною та тим із батьків, з яким дитина

проживає, з метою налагодження стосунків та усунення ознак відчуження одного з батьків.

Отже, державний виконавець не виконав обов'язки з виконання судового рішення та не вжив усіх можливих і необхідних заходів, передбачених Законом України «Про виконавче провадження» та Інструкцією з організації примусового виконання рішень, для належного виконання судового рішення.

Враховуючи встановлені у цій справі обставини, колегія суддів вважає, що постанова апеляційного суду підлягає скасуванню в частині відмови у задоволенні скарги. Встановлення судом самого лише факту непромірної бездіяльності державного виконавця не є достатнім заходом здійснення судового контролю за виконанням судового рішення.

Звертаючись до суду, заявник просив суд визнати неправомірною бездіяльність Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції щодо примусового виконання рішення Залізничного районного суду м. Львова від 20 лютого 2013 року у справі № 1309/9120/12 про участь батька у вихованні та спілкуванні з малолітньою дочкою та відсутність виконання рішення про побачення з дитиною згідно з рішенням ЄСПЛ у справі № 12962/19 «Вихованок проти України» від 07 жовтня 2021 року; зобов'язати Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції невідкладно вчинити дії щодо розробки комплексної стратегії примусового виконання зазначених рішень та цільової підтримки дитини ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, яка, вочевидь, проявляє ознаки відчуження одного з батьків.

Суди при розгляді скарги встановили, а учасники виконавчого провадження не заперечували, що для проведення виконавчих дій з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача органи державної влади (в тому числі і Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції) не ініціювали механізми заохочення співпраці батьків, а також не вжили заходів щодо розробки комплексної стратегії виконання судового рішення, у тому числі з метою цільової підтримки дитини, яка, вочевидь, проявляла ознаки відчуження одного з батьків.

Відповідно до вимог частини першої статті 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру.

Частиною першою статті 13 цього ж Закону передбачено, що заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, що ратифікована Україною 17 липня 1997 року, порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228 Міністерство юстиції є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади,

що забезпечує формування та реалізує державну правову політику у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб). Основними завданнями Міністерства юстиції України є: забезпечення формування та реалізація державної правової політики; забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері організації примусового виконання рішень; забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень у порядку, встановленому законодавством.

Обов'язки Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції визначені Положенням про міжрегіональні управління Міністерства юстиції України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України 23 червня 2011 року № 1707/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 23 червня 2011 року за № 759/19497.

Згідно з пунктами 4.14 та 4.15 цього Положення міжрегіональне управління відповідно до покладених на нього завдань: організовує через структурний підрозділ, що забезпечує реалізацію повноважень у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) відповідно до законів України; контролює через структурний підрозділ, що забезпечує реалізацію повноважень у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), здійснення примусового виконання рішень у випадках, передбачених законом, відповідним відділом примусового виконання рішень та відділами державної виконавчої служби міжрегіонального управління;

Оскільки для проведення виконавчих дій з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача та виконання рішення суду про контакт батька з дитиною Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції активно не долучалось, доречних програм чи інших релевантних заходів не вживало, вимоги заявника в частині зобов'язання Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції вчинити дії щодо розробки комплексної стратегії примусового виконання судового рішення у справі № 1309/9120/12 про контакт дитини з батьком є обґрунтованими та підлягають задоволенню.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 березня 2023 року у справі № 1309/9120/12 (провадження № 61-4339св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109547255>.

9. Питання процесуального права

9.1. Спір за позовом фермерського господарства про визнання протиправним і скасування наказу Міністерства юстиції України, яким було задоволено скаргу фізичної особи як одного із засновників (керівників) іншого фермерського господарства та скасовано рішення державних реєстраторів про реєстрацію права оренди на земельні ділянки за позивачем, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства, оскільки в таких правовідносинах відповідач є не фізичною особою, а засновником фермерського господарства

01 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Міністерства юстиції України (далі – МЮУ) у справі за позовом фермерського господарства «Вацлавівське» (далі – ФГ «Вацлавівське») до МЮУ, ОСОБА_1, треті особи: фермерське господарство «ОСОБА_1» (далі – ФГ «ОСОБА_1»), ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, ОСОБА_13, ОСОБА_14, ОСОБА_15 про визнання незаконним та скасування наказу МЮУ від 07 жовтня 2021 року, № 3564/5.

Позов мотивовано тим, що наказом МЮУ від 07 жовтня 2021 року було задоволено скаргу засновника ФГ «ОСОБА_1» ОСОБА_1 від 03 серпня 2020 року на рішення державних реєстраторів речових прав на нерухоме майно, на підставі якого позивачем було набуто право оренди на земельні ділянки.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Апеляційний суд, погоджуючись з висновками суду першої інстанції про задоволення позову, зазначив про те, що місцевий суд дійшов обґрунтованого висновку щодо наявності встановлених процедурних порушень МЮУ при розгляді скарги, що є самостійною та безумовною правовою підставою для визнання протиправним та скасування спірного наказу. Також апеляційний суд зазначив про те, що урахувавши предмет, характер спору та суб'єктивний склад його сторін, спір у цій справі підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства.

Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду скасував, провадження у справі закрити з огляду на таке.

Предметом спору у цій справі є визнання протиправним та скасування наказу МЮУ від 17 жовтня 2021 року, яким було задоволено скаргу ОСОБА_16 та скасовано рішення державних реєстраторів, на підставі яких позивачем було набуто право оренди на земельні ділянки.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 615/2197/15-ц (провадження № 14-533цс18) зазначено, що з моменту державної реєстрації селянського (фермерського) господарства (фермерського господарства) та набуття ним прав юридичної особи таке господарство на основі норм права набуває як правомочності володіння і користування, так і юридичні обов'язки щодо використання земельної ділянки. У відносинах, а також спорах з іншими суб'єктами, голова фермерського господарства, якому була передана у власність, постійне користування чи оренду земельна ділянка, виступає не як самостійна фізична особа, власник, користувач чи орендар земельної ділянки, а як представник (голова, керівник) фермерського господарства. У таких правовідносинах їх суб'єктом є не фізична особа – голова чи керівник фермерського господарства, а фермерське господарство як юридична особа.

Згідно зі статтею 45 ГПК України позивачами є юридичні особи та фізичні особи-підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування, що подали позов про захист порушеного чи оспорюваного

права або охоронюваного законом інтересу, а відповідачами є особи, яким пред'явлено позовну вимогу.

Установлено, позивач ФГ «Вацлавівське» звернувся до суду з позовом до МЮУ та до ОСОБА_16 як одного із засновників (керівника) ФГ «ОСОБА_1» про визнання протиправним та скасування наказу МЮУ від 17 жовтня 2021 року, який звертаючись до МЮУ із скаргою, вважав, що порушено його корпоративні права вказаними реєстраційними діями, в результаті яких ФГ «ОСОБА_1» втратило право оренди ряду земельних ділянок.

Оскільки фермерські господарства є юридичними особами, їхні земельні спори з іншими юридичними особами, зокрема з органом державної влади, щодо користування земельними ділянками, наданими із земель державної або комунальної власності, підвідомчі господарським судам (близькі за змістом висновки щодо застосування норм права у подібних правовідносинах сформульовані у постановках Великої Палати Верховного Суду від 13 березня 2018 року у справі № 348/992/16-ц, від 20 червня 2018 року у справі № 317/2520/15-ц, від 22 серпня 2018 року у справі № 606/2032/16-ц, від 16 січня 2019 року у справі № 483/1863/17, від 16 січня 2019 року у справі № 695/1275/17).

Отже, висновки судів попередніх інстанцій про те, що одним із відповідачів є фізична особа ОСОБА_1, тому спір є цивільно-правовим, є безпідставними з огляду на те, що ОСОБА_1 у таких правовідносинах є не фізичною особою, а засновником фермерського господарства.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Оскільки суди першої та апеляційної інстанцій не встановили правову природу спірних правовідносин, що виникли між сторонами, у зв'язку з чим порушили норми цивільного процесуального законодавства щодо визначення предметної юрисдикції та розглянули в порядку цивільного судочинства справу, яка підлягає розгляду в порядку господарського судочинства, ухвалені у справі судові рішення підлягали скасуванню, а провадження у справі – закриттю.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2023 року у справі № 143/1356/21 (провадження № 61-12433св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109303057>.

9.2. Якщо до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу заявник не додав оригінал арбітражної угоди або нотаріально завіреної копії такої угоди, така заява підлягає залишенню без розгляду на підставі частини першої статті 377, частини шостої статті 476 ЦПК України

09 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у відкритому судовому засіданні

апеляційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою Компанії «Evor Consulting OU» (ЕВОР Консалтинг ОУ) (далі – Компанія) про визнання та надання дозволу на виконання рішення Арбітражного суду ad hoc в особі одноосібного арбітра від 12 липня 2022 року у справі за позовом Компанії до ОСОБА_1 про стягнення 5 000 000,00 євро неустойки у виді штрафу за прострочення сплати передоплати за майно за договором купівлі-продажу повітряного судна від 03 грудня 2018 року.

Суд першої інстанції вважав встановленим, що 03 грудня 2018 року між Компанією та ОСОБА_1 був укладений договір купівлі-продажу повітряного судна. Відповідно до пункту 1.1 договору продавець зобов'язався передати у власність покупця повітряне судно.

Одноосібним арбітром ухвалено арбітражне рішення, яким вирішено стягнути у примусовому порядку з відповідача, громадянки України ОСОБА_1, на користь Компанії кошти в сумі 5 000 000,00 євро неустойки у виді штрафу за прострочення сплати передоплати за майно за договором купівлі-продажу повітряного судна від 03 грудня 2018 року.

Ухвалою Київського апеляційного суду від 07 жовтня 2022 року заяву Компанії «Evor Consulting OU» задоволено частково, надано дозвіл на виконання рішення Арбітражного суду, видано виконавчий лист про стягнення з ОСОБА_1 неустойки у виді штрафу за прострочення сплати передоплати за майно.

Постановою Верховного Суду ухвалу апеляційного суду скасовано, заяву залишено без розгляду з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень цієї статті та статті 36 цього Закону, яка містить підстави для відмови у визнанні або у виконанні арбітражного рішення.

Формальні вимоги до документів, які повинні подаватися зацікавленою стороною для виконання арбітражних рішень, визначені статтею IV Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 року (Нью-Йоркська конвенція), яка набула чинності для України 10 січня 1961 року.

Так, сторона, яка звертається за визнанням та наданням дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, яке є остаточним, повинна направити до компетентної влади держави, в якій це арбітражне рішення повинно бути виконане, письмове клопотання або заяву з проханням визнати й виконати це арбітражне рішення.

До такого клопотання необхідно додати:

- належним чином засвідчений оригінал арбітражного рішення або належним чином засвідчену копію такого рішення;
- письмову угоду, за якою сторони зобов'язуються передавати в арбітраж спори, що виникають або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними договірними або іншими правовідносинами, об'єкт яких може бути предметом арбітражного розгляду (термін «письмова угода» включає арбітражне

застереження в договорі або арбітражну угоду, що підписана сторонами, або міститься в обміні листами або телеграмами), або належним чином засвідчену копію такої.

За правилами частини четвертої статті 476 ЦПК України до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу додаються, зокрема:

1) оригінал належним чином засвідченого арбітражного рішення або нотаріально завірена копія такого рішення;

2) оригінал арбітражної угоди або нотаріально завірена копія такої угоди.

Відповідно до частини п'ятої статті 476 ЦПК України до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, поданої без додержання вимог, визначених у цій статті, застосовуються положення статті 185 цього Кодексу.

Згідно з частиною шостою статті 476 ЦПК України у випадку подання заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу в електронній формі документи, зазначені в пунктах 1, 2 частини четвертої цієї статті, можуть подаватися в копіях, проте заявник повинен надати такі документи до суду до початку судового розгляду вказаної заяви. У разі неподання вказаних документів заява повертається без розгляду, про що судом постановляється відповідна ухвала.

Встановлено, що до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу Компанія додала нотаріально завірену копію нотаріально посвідченого перекладу на українську мову договору купівлі-продажу повітряного судна від 03 грудня 2018 року, проте сама копія зазначеного договору, яка складена в оригіналі російською мовою, нотаріально не посвідчувалась, нотаріальний напис про посвідчення такої копії відсутній.

Наведене залишилося поза увагою Київського апеляційного суду, який не мав у розпорядженні оригіналу арбітражної угоди або належним чином нотаріально завіреної копії такої угоди з додержанням положень статті 75 Закону України «Про нотаріат», пунктів 1, 3.1, 3.3 глави 7 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5.

За наведених обставин Верховний Суд як суд апеляційної інстанції дійшов висновку про невідповідність оскаржуваного судового рішення вимогам статті 263 ЦПК України та його ухвалення з порушенням норм процесуального права, наявність підстав для виходу за межі доводів апеляційної скарги з мотивів порушення судом першої інстанції норм процесуального права, яке є обов'язковою підставою для скасування оскаржуваного судового рішення та залишення заяви без розгляду відповідно до частини першої статті 377, частини шостої статті 476 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 березня 2023 року у справі № 824/80/22 (провадження № 61-11006ав22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109491735>.

9.3. Передача виконавчого провадження до іншого органу ДВС не впливає на строк пред'явлення виконавчого листа до виконання

08 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу колективного підприємства «Рембудмонтаж» у справі за поданням старшого державного виконавця Першого відділу Державної виконавчої служби у місті Чернівці Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Івано-Франківськ) про видачу дубліката виконавчого листа у справі № 2-2236/12.

Суди встановили, що у листопаді 2015 року державний виконавець закінчив виконавче провадження на підставі пункту 10 частини першої статті 49 Закону України «Про виконавче провадження» (направлення виконавчого документа за належністю до іншого відділу ДВС), оскільки боржник зареєстрований за іншою адресою, ніж вказана у виконавчому листі. У лютому 2018 року було прийнято рішення про знищення виконавчого провадження через його пошкодження внаслідок затоплення. У липні 2022 року державний виконавець просив суд видати дублікат виконавчого листа.

Суд першої інстанції задовольнив подання державного виконавця, оскільки виконавчий лист втрачено під час його пересилання між підрозділами ДВС, тобто за обставин, які не залежали від дій стягувача.

Апеляційний суд скасував судові рішення районного суду та відмовив у задоволенні подання, вказав, що виконавче провадження було закінчене, на момент звернення державного виконавця з поданням до суду сплив трирічний строк пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував, залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Відповідно до пункту 6 розділу V Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 року № 512/5, виконавче провадження передається з одного органу державної виконавчої служби до іншого у разі, якщо місце проживання, перебування, роботи боржника або місцезнаходження його майна знаходиться на території, на яку поширюється компетенція іншого органу державної виконавчої служби.

Доказів спрямування виконавчого листа до іншого відділу ДВС немає, що, зокрема, підтверджується актом знищення документів.

Рішення апеляційного суду, за яким видано виконавчий лист, не виконано.

Згідно з підпунктом 17.4 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України в разі втрати виконавчого документа суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від того, суд якої інстанції видав виконавчий документ, може видати його дублікат, якщо стягувач або державний виконавець, приватний виконавець звернувся із заявою про це до закінчення строку, встановленого для пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Статтю 12 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено, що виконавчі документи можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох років.

Суд першої інстанції, встановивши, що виконавчий лист було пред'явлено до примусового виконання стягувачем у січні 2015 року та втрачено під час його пересилання між відділами ДВС, тобто за обставин, які не залежали від волі стягувача, а рішення суду не виконано, дійшов правильного висновку про задоволення подання державного виконавця про видачу дубліката втраченого виконавчого документа.

Передача виконавчого провадження з одного органу державної виконавчої служби до іншого не впливає на обчислення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Факт втрати виконавчого листа є свідченням неможливості виконання рішення суду, а обставини, за яких це сталося, не можуть негативно впливати на права стягувача. Відсутність виконавчого листа, своєчасно пред'явленого стягувачем, перешкоджає виконанню рішення суду та порушує його права.

Суд першої інстанції обґрунтовано виходив із того, що, на відміну від остаточного закінчення виконавчого провадження чи повернення виконавчого документа стягувачу, при зміні органу державної виконавчої служби чи його компетенції, передачі матеріалів виконавчого провадження до іншого органу ДВС стадія виконання судового рішення не припиняється і не переривається. Отже, правила частин п'ятої та шостої статті 12 Закону України «Про виконавче провадження» (частини третьої статті 23 Закону України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV «Про виконавче провадження») не застосовуються.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 березня 2023 року у справі № 2-2236/12 (провадження № 61-12778св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479803>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2023 року / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду управління аналітичної допомоги касаційним судам та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2023. – 41 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua